

Õiguskantsler

Martin Helme
Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna
fraktsioon
martin.helme@riigikogu.ee

Teie 11.09.2024 nr

Meie 09.10.2024 nr 6-1/241462/2405771

Karistusseadustiku § 151¹ põhiseaduspärasus ja politsei tegevuse vaidlustamine

Lugupeetud Martin Helme

Pöördusite õiguskantsleri poole murega riigivõimu laieneva kuritarvitamise pärast. Te ei ole rahul, et politsei võttis ära mälestusmärgi, mis oli kavas paigaldada Lihulasse eramaale. Palusite selgitust, mida peaksid kodanikud tegema, kui riigivõimu kuritarvitatakse. Töite välja, et Teid ei rahulda kohtusse pöördumise soovitus, sest kohtumenetlused kestavad aastaid ja on kulukad. Ühtlasi soovisite, et õiguskantsler kontrolliks karistusseadustiku § 151¹ põhiseaduspärasust. Leidsite, et selle sätte laialivalguv ja ebamäärane sõnastus soosib riikliku karistusvõimu kuritarvitamist.

Teie mure riigivõimu tegevuse pärast on igati mõisteta. Avaliku võimu tegevus peab olema põhiseaduspärane ja rajanema seadustel. See kehtib ka politsei tegevuse kohta.

1. Karistusseadustiku § 151¹ põhiseaduspärasus

Riigikogul on väga avar otsustusõigus karistuspoliitika kujundamisel ja kuritegeliku käitumise mõjutamisel. Nii saab Riigikogu otsustada, millisest hetkest on üks või teine tegevus karistatav, kuidas määratleda süüteokoosseisu ja milline karistus kehtestada (Riigikohtu 25.11.2003 otsus nr [3-4-1-9-03](#), p 21; Riigikohtu 27.06.2005 otsus nr [3-4-1-2-05](#), p 57; Riigikohtu 23.09.2015 otsus nr [3-4-1-13-15](#), p 41).

Karistusseadustikus (või muus seaduses, mis näeb ette karistuse süüteo eest) sätestatud süüteokoosseis peab olema kooskõlas põhiseaduses sätestatud määratletuse ja õigusselguse põhimõtetega (vt põhiseaduse § 23 lg 1 ja § 13 lg 2). Õigusselguse põhimõtte järgi peavad õigusnormid olema piisavalt selged ja arusaadavad, et inimesel oleks võimalik avaliku võimu organi käitumist teatava tõenäosusega ette näha ning oma käitumist reguleerida (vt Riigikohtu 28.10.2002 otsus nr [3-4-1-5-02](#), p 31). Määratletusnõude kohaselt peavad nii tegu, mille eest seadus karistuse ette näeb, kui ka karistus olema selgelt määratletud. Karistusnormi määratletus tagab selle, et igaühel on võimalik ette näha, milline käitumine on keelatud ja karistatav ning

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

milline karistus selle eest ähvardab, et ta saaks oma käitumist vastavalt kujundada (Riigikohtu 21.06.2011 otsus nr [3-4-1-16-10](#), p 50). Karistusseaduse regulatsiooni ei tohi arendada edasi nii, et hõlmataks ka juhtumeid, mida Riigikogu pole soovinud karistatavaks teha (Riigikohtu 09.11.2018 otsus nr [1-17-6580](#), p 12).¹

Riigikogu otsustas agressorriigi sümboolika avaliku eksponeerimise keelamise 21. aprillil 2022. [Fraktsioonide esindajate sõnavõttudes](#) peeti vajalikuks isegi laiemat kriminaliseerimist.

[Karistusseadustiku](#) (KarS) § 151¹ järgi on väärteona karistatav agressiooniakti, genotsiidi, inimsusevastase kuriteo või sõjakuriteo toimepanemisega seotud sümboli avalik eksponeerimine neid tegusid toetaval või õigustaval viisil. Isikut saab karistada teo eest, kui see vastab süüteo koosseisule, on õigusvastane ja isik on selle toimepanemises süüdi (KarS § 2 lg 2).

Seda sätet on kohaldatud juba Riigikohtus. Põhiseaduslikkuse järelevalvet ei alustatud.

Riigikohtu kriminaalkollegium selgitas 09.03.2023 otsuses nr [4-22-3610](#), et KarS § 151¹ lõike 1 koosseis eeldab järgmiste tunnuste olemasolu: a) agressiooniakti (KarS § 91 lg 3), genotsiidi (KarS § 90), inimsusevastase kuriteo (KarS 8. ptk 2. jagu) või sõjakuriteo (KarS 8. ptk 4. jagu) toimepanemisega seotud sümboli olemasolu, b) sellise sümboli avalik eksponeerimine, c) agressiooniakti, genotsiidi, inimsusevastase kuriteo või sõjakuriteo toetamine või õigustamine (vt otsuse p 9). Seega eeldab süüteo koosseis mitte ainult sümboli olemasolu, vaid ka selle avalikku eksponeerimist ning rahvusvahelise kuriteo õigustamist ja toetamist.

Riigikohus leidis selles otsuses, et avalikult toimepanduks tuleb lugeda tegu, kui eksponeeritav sümbol tehakse nähtavaks/juurdepääsetavaks kindlaks määramata arvule isikutele (nt avalik internetigrupp) või konkretiseerimata isikutele (nt nimeliste kutseteta koosolek). See, kas sümbol seondub rahvusvahelise kuriteo toimepanemisega ja kas sellise sümboli eksponeerimine on toetav või õigustav, tuleb Riigikohtu hinnangul sisustada nn keskmise mõistliku inimese seisukohast. Seejuures peab arvesse võtma sümboli tähendust ning selle eksponeerimise aega (nt teatud tähendusega kuupäev või ajaline distants mõnest sündmusest), kohta (nt etendus/lavastus või poliitiline demonstratsioon) ja viisi (nt svastika käesidemel või kujutis svastika viskamisest prügikasti). Seos sümboli eksponeerimise ja koosseisus nimetatud kuriteo toetamise/õigustamise vahel ei pea olema sõnaselgelt esile toodud, vaid piisab sellest, kui selline seos tekib ilma eriteadmisteta ja maailma (poliitilistest) sündmustest keskmiselt informeeritud kõrvaltvaatajal (nt Z-tähe ja Georgi lindi üheselt arusaadav seos Venemaa Föderatsiooni sõjaga Ukraina vastu; vt otsuse p 10).

KarS § 151¹ sõnastus ei sea erilisi tingimusi teo subjektiivse külje suhtes ning kuivõrd tegemist on väärteoga, loetakse süüteoks ka ettevaatamatusest toime pandud tegu (vt otsuse p 11). Väärteona on karistatav nii tahtlik kui ka ettevaatamatu tegu (KarS § 15 lg 3). Isik, kes tegu toime pannes ei tea asjaolu, mis vastab süüteo koosseisule, ei pane tegu toime tahtlikult (KarS § 17 lg 1). Tahtluse saab välistada üksnes süüteo koosseisule vastava asjaolu mitteteadmine (KarS § 17 lõiked 1-2), mitte aga seaduse mittetundmine (KarS § 17 lg 3).

2. Politsei tegevuse vaidlustamine

Riigivõimu teostatakse üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel (põhiseaduse § 3 lg 1 esimene lause). Isiku põhiõigustesse ja -vabadustesse tohib riik sekkuda siis,

¹ Vt ka põhiseaduse [§ 23 lõike 1](#) ja [§ 13 lõike 2](#) kommentaare.

kui selleks on seaduslik alus. Igaühel on õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse (põhiseaduse § 15 lg 1 esimene lause). Kohtusse pöördumise õigus on hädavajalik õigusriigi toimimiseks ja riigivõimu kuritarvitamise vältimiseks. Kohus peab õigust mõistma kooskõlas põhiseaduse ja seadustega (põhiseaduse § 146). Seejuures tuleb kohtuasi lahendada mõistliku aja jooksul (vt nt [halduskohtumenetluse seadustiku](#) § 2 lg 2).

Politsei ülesanded on sätestatud [politsei ja piirivalve seaduses](#) (vt PPVS § 3). Politsei ülesanne on KarS 9., 12., 13., 16., 17., 21. ja 22. peatükis sätestatud süütegude ennetamine (kui see ülesanne ei ole seadusega antud muu korrakaitseorgani pädevusse) ning avaliku korra kaitse [korrakaitse seaduses](#) (KorS) sätestatud alusel ja korras. KarS 10. peatükis (selles on ka KarS § 151¹) sätestatud süütegude ennetamist ei ole politseile ülesandeks pandud. Politsei ülesanne on ka süütegude menetlemine ja karistuste täideviimine seaduses sätestatud alustel ja korras (PPVS § 3 lg 1 punktid 1 ja 7).

Süütegude ennetamisel ja avaliku korra kaitsel saab politsei kohaldada KorS-is sätestatud meetmeid (vt § 23 jj). Isik saab vaidlustada politsei tegevuse korrakaitsemeetmete kohaldamisel (nt vallasasja läbivaatusel ja hoiule võtmisel, vt KorS §-d 49 ja 52) eelkõige vaide- ja halduskohtumenetluse korras. Vaide esitamist ja vaidemenetlust reguleerib [haldusmenetluse seadus](#) (HMS § 71 jj) ning kohtule kaebuse esitamist ja kohtumenetlust [halduskohtumenetluse seadustik](#) (HKMS).

Vaide esitamine on tasuta. Samuti peab isik saama esitada vaide õigusabi kasutamata. Vaiet läbi vaatav asutus peab vajaduse korral andma isikule selgitusi ja hoolitsema, et menetlus aitaks kaasa vaide esitaja õiguste kaitsel ja et tal oleks menetluses võimalikult lihtne osaleda (HMS § 1 ja § 5 lg 2).

Halduskohtusse pöördumine ei ole väga kulukas (tavaliselt tuleb maksta riigilõivu 20 eurot, vt [riigilõivuseaduse](#) § 60 lõiked 1 ja 6). Kohtult saab taotleda ka riigilõivu tasumisest vabastamist menetlusabi korras (menetlusabi kohta vt HKMS §-d 111-113). Halduskohtusse pöördumiseks ei ole vaja võtta advokaati, kuna halduskohus peab olulised asjaolud välja selgitama, kogudes vajaduse korral tõendeid ise või kohustades neid esitama menetlusosalisi. Kohus peab menetlusosalisele andma selgitusi ja hoolitsema, et ükski menetlusosalise huvide kaitseks vajalik avaldus ega tõend ei jääks inimese asjatundmatuse pärast esitamata (HKMS § 2).

Isikul on õigus pöörduda ka õiguskantsleri poole, kui ta leiab, et politsei kohaldatud korrakaitsemeetmetega on rikutud tema õigusi. Tuleb siiski silmas pidada, et erinevalt kohtust ei ole õiguskantsleril seaduslikku voli teha kontrollitavatele asutustele ettekirjutusi toimingute tegemiseks (nt äravõetud asja tagastamiseks), otsuste vastuvõtmiseks või nende kehtetuks tunnistamiseks.

Kui on põhjendatud kahtlus, et toime on pandud karistatav süütegu (nt KarS § 151¹), võib rakendada süüteomenetluses ette nähtud meetmeid. Politsei tegevust süüteomenetluses (nt konfiskeerimisel) on võimalik vaidlustada menetlusseadustikus sätestatud korras (väärteomenetluse korral vt menetlusaluse isiku õiguste ja kohustuste kohta ning kohtuvälise menetleja tegevuse peale kaebamise kohta [väärteomenetluse seadustiku](#) §-d 19 ja 76 jj). Kuna seadus ei luba õiguskantsleril sekkuda süüteomenetlusesse ([õiguskantsleri seaduse](#) § 25 lg 2), tuleb süüteomenetluses kasutada menetlusseadustikus sätestatud õiguskaitsevahendeid.

Oma kohtuasja läbivaatamisel on puudutatud isikul võimalik taotleda asjassepuutuva seaduse (sh KarS § 151¹) põhiseadusevastaseks tunnistamist (põhiseaduse § 15 lg 1 teine lause). Sätte kehtetuks tunnistamine sõltub lõppastmes Riigikohtust (põhiseaduse § 152 lg 2).

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Kristel Lekko 693 8443
Kristel.Lekko@oiguskantsler.ee